

UMEÅ UNIVERSITET

Kulturdepartementet 103 33 Stockholm
ku.remissvar@regeringskansliet.se

På uppdrag av regeringen har Kungliga biblioteket (KB) tagit fram ett förslag till nationell biblioteksstrategi. Strategin avser att peka ut en riktning för biblioteksväsendet med perspektivet tio år fram i tiden. Kulturdepartementet har anmodat Umeå universitet att yttra sig över strategin *Demokratins skattkammare – Förslag till en nationell biblioteksstrategi*. Rektor har fastställt yttrandet. Beredningen av yttrandet har utförts av företrädare för ämnet Biblioteks- och informationsvetenskap samt överbibliotekarien.

Yttrande över Demokratins skattkammare – Förslag till en nationell biblioteksstrategi

Sammanfattning

Umeå universitet vill betona att forskning och utbildning i biblioteks- och informationsvetenskap lägger den kunskapsmässiga grunden för bibliotekarieprofessionen och för biblioteksväsendet i stort, och borde därför betraktas som en nyckelfaktor för sektorns kunskapsutveckling och kompetensförsörjning. Utifrån det förordas en nationell forskarskola i biblioteks- och informationsvetenskap och en modell för fortbildning som utnyttjar den befintliga infrastrukturen vid universitet och högskolor.

Umeå universitet lyfter vidare fram att forskningsbiblioteken i allt högre grad integreras i forskningsprocesserna vid universitet och högskolor. Vidare förordas nationellt samarbete byggd på befintliga strukturer som det mest effektiva – t ex. vad gäller digitalisering och mediaförsörjning.

Allmänna synpunkter

Kungl. bibliotekets rapport *Demokratins skattkammare – Förslag till en nationell biblioteksstrategi* är ett mycket välkommet och angeläget initiativ. Tillsammans med de fjorton delrapporter som producerats under det fyraåriga utredningsarbetets gång erbjuder den nationella biblioteksstrategins arbete en välbehövlig inventering av några av det svenska biblioteksväsendets aktuella framtidsutmaningar.

Vi ser också positivt på biblioteksstrategins relativt öppna arbetsprocess och de sätt varpå denna har uppmuntrat till inspel, dialoger och en mer allmän diskussion på olika nivåer kring bibliotekens villkor och förutsättningar. Denna process, menar vi, har fyllt en viktig, välbehövlig och delvis samlande funktion i sig.

Rapporten rymmer många kvaliteter. Bland dessa vill vi särskilt framhålla att den är föredömligt tydlig i sina utgångspunkter – i regeringsformens och bibliotekslagens formuleringar om demokrati, rättssäkerhet och fri- och rättigheter samt att biblioteket ska vara till för alla – där bibliotekets övergripande syfte att stärka bildningen och därmed demokratin ges en portalfunktion. De sex konkreta reformförslagen – så som de är formulerade på rubriknivå – är också lätta att sympatisera med: skolbibliotek, nationella minoriteter och urfolk, mångspråkighet, nationella digitala tjänster, nationell myndighet och en nationell struktur för kompetensutveckling förtjänar alla särskilda satsningar.

Däremot konstaterar vi att de sex reformförslagen inte i sig följer av utredningens sex s.k. arbetsområden – ”samhällets öppna rum”, ”läsning”, ”lärande”, ”forskning”, ”nationella digitala bibliotekstjänster” respektive ”gemensam infrastruktur” – utan snarare utifrån vad som *indirekt* kan

UMEÅ UNIVERSITET

urskiljas som mer övergripande identifierade problemområden (bristande likvärdighet, bristfällig samordning och eftersatt digitalisering). I det avseendet menar vi att det hade varit önskvärt om rapportens probleminventerande karaktär hade åtföljts av en tydligare sammanhållen problemformulering med åtföljande fördjupade analyser. Detta skulle ha gjort det enklare att bedöma vilka problemområden som lyfts fram och, framför allt, vilka som har underbetonats.

Lärosätesspecifika synpunkter

I det följande har vi valt att koncentrera våra synpunkter till de två områden som direkt berör Umeå universitets verksamheter. Till dessa hör att Umeå universitet bedriver utbildning och forskning i biblioteks- och informationsvetenskap samt huserar ett av landets större forskningsbibliotek, det största i Norrland. Även om dessa verksamheter delvis skiljer sig åt vill vi också påpeka att vi anser att lärosätetsperspektivet generellt är underbetonat i rapporten. Som en redan befintlig institutionell infrastruktur menar vi att landets universitet och högskolor borde ses som en mer aktivt verkande del i reformförslagen och som en självklar del i biblioteksväsendets fortsatta kunskapsutveckling.

Utbildnings- och forskningsperspektivet

Umeå universitet erbjuder som ett av landets numera sex lärosäten utbildning av bibliotekarier och bedriver som ett av fem lärosäten forskning i biblioteks- och informationsvetenskap. I den bemärkelsen utbildar vi morgondagens bibliotekarier och bidrar till ny forskning och kunskap om bibliotekssektorn i stort. En övergripande synpunkt ur det perspektivet är att en av rapportens främsta svagheter består i att den underbetonar bibliotekarieprofessionens utbildnings- och forskningsmässiga grunder.

Avsnittet om "Forskning" handlar en aning missvisande enbart om universitets- och högskolebiblioteken, medan reformförslaget om stärkt kompetensutveckling är begränsat till frågan om fortbildning. Visserligen omnämns biblioteks- och informationsvetenskapens avgörande betydelse för bibliotekarieprofessionen samt behovet av specifika forskningssatsningar inom området. Detta sker emellertid först i rapportens avslutning (s. 30-31) och utan att resultera i något konkret reformförslag. Istället borde de lärosäten som erbjuder grundutbildning och forskning i biblioteks- och informationsvetenskap – och därmed lägger den kunskapsmässiga grunden både för bibliotekarieprofessionen och för biblioteksväsendet i stort – enligt vårt förmenande betraktas som en nyckelfaktor för hela sektorns kunskapsutveckling och kompetensförsörjning.

Av de behov som nämns i den löpande texten (s. 31) – vilka i sin tur finns utvecklade i delrapporten *Profession, utbildning forskning: Biblioteks- och informationsvetenskap för en stärkt bibliotekarieprofession* (Hansson et al 2018, s. 61-68: <https://nationellbiblioteksstrategi.blogg.kb.se/files/2018/04/ProfessionforsknWEBB.pdf>) – utan att resultera i något konkret reformförslag menar vi att den långsiktigt mest verkningsfulla åtgärden sannolikt skulle bestå i satsningen på en nationell forskarskola i biblioteks- och informationsvetenskap. En sådan satsning skulle direkt bidra till att stärka forskningen i ämnet, och därmed även den forskningsmässiga grunden för såväl utbildningen, fortbildningen och kompetensutvecklingen inom bibliotekssektorn i stort.

Istället begränsar sig den föreliggande rapporten till fortbildningsområdet och mer konkret förslaget på inrättandet av ett fortbildningsinstitut (Bofi). Ur Umeå universitets perspektiv befarar vi att ett sådant initiativ på ett olyckligt sätt riskerar leda till en intern dragkamp mellan landets sex nuvarande utbildningsorter istället för att stärka det numera väl fungerande samarbetet dem emellan. Av det skälet menar vi att den fortbildningsmodell som utvecklats inom det utbildningsvetenskapliga området – där Skolverket finansierar fortbildning i form av uppdragsutbildning i samarbete med de lärosäten där forskning och undervisning redan bedrivs på ett sätt som säkrar fortbildningens vetenskapliga grund – vore att föredra. Detta är också ett exempel på hur den redan befintliga infrastrukturen med universitet

UMEÅ UNIVERSITET

och högskolor bättre kan utnyttjas som en aktivt verkande del i biblioteksväsendets fortsatta kunskapsutveckling.

Forskningsbiblioteksperspektivet

Det som karaktäriserar lärosätesbiblioteken idag är att de i allt högre grad kommit att integreras i forskningsprocesserna vid våra universitet och högskolor. Biblioteken är involverade från forskningsidé till spridning av forskningsresultat och i analyser av genomslag för publikationer. Dessutom har arbetet kring lagring och tillgängliggörande av forskningsdata alltmer kommit att framstå som en uppgift för biblioteken. Arbetet sker i nära samverkan inom lärosätena men också med aktörer utanför som t.ex. Svensk Nationell Datatjänst (SND).

Biblioteken är med och skapar en sömlös infrastruktur för hela det ekosystem som växer fram kring forskningsprocesserna. Denna roll uppmärksammas i alltför liten utsträckning i förslaget men är viktig att tydliggöra eftersom den får konsekvenser för hur ett nationellt samarbete inom ramen för en nationell biblioteksstrategi kan utformas.

Digitalisering

Digitalisering, i bemärkelsen överföring av fysiskt material till digital form (digitisering), är centralt i förslaget. Forskning och högre utbildning har såväl behov som stora krav på ökad digital tillgänglighet. Därför måste prioriteringarna i första hand vara forskningsdrivna och ske i nära samarbete med lärosätena och deras bibliotek. Digitaliseringen måste ske på ett samordnat och strukturerat sätt. Här kan Kungliga biblioteket (KB) mycket väl ha en ledande roll, men i ett nära samarbete med forskningsbibliotek och andra kulturarvsinstitutioner. Den svenska digitaliseringen är eftersatt. Kraftfulla resurser behöver tillföras.

Media

Medielandskapet, och därmed mediaförsörjningen, har förändrats mycket de senaste decennierna. Digitala resurser spelar för universiteten allt större roll, och omfattar en övervägande majoritet av mediabudgeten. Övergången till open access medför nya affärsmodeller och komplicerade förhandlingar med globala aktörer där kostnadsutvecklingen är starkt oroande. Det bör fortsatt vara ett område för nationellt samarbete, där konsortiesamarbetet inom Bibsam är viktigt.

Pliktlagstiftningen är i dag, vilket konstateras, otidsenlig på olika sätt. Här ansluter sig Umeå universitet till uppfattningen att pliktlagstiftningen inte bara bör ses över utan även moderniseras, fr. a. så att den blir format- och medieoberoende.

Infrastruktur

Att det behövs en stabil infrastruktur för att bygga nationella digitala tjänster är obestridligt. Den tekniska infrastrukturen inom bibliotekssektorn är idag splittrad och resurskrävande och det vore önskvärt med mer gemensamma systemlösningar.

Normalt byggs forskningsinfrastrukturer genom konsortier och överenskommelser mellan de aktörer som finansierar och utnyttjar infrastrukturerna. Samverkan och samsyn behöver stärkas väsentligt, men detta bör göras genom samarbete som tar vara på kraften inom hela forskningsbibliotekssektorn. Starka noder bör skapas som ges ansvar för nationella lösningar. Förslaget lägger här i alltför hög grad ansvaret för lösningarna på KB.

Biblioteksutvecklingen i Sverige behöver utvecklade samverkansstrukturer som bygger på befintliga verksamheter, som tar vara på den kraft som finns i den samlade sektorn och bygger på befintliga strukturer. Samarbete som bygger på befintliga strukturer är både ekonomiskt mest effektivt och tar tillvara innovationer och mångfalden i sektorn. KB:s roll som nationalbibliotek och biblioteksmyndighet

UMEÅ UNIVERSITET

behöver främst utvecklas med fokus på det som idag står i myndighetens instruktion, ”ha en nationell överblick och främja samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet”.

Yttrandet har fastställts av Rektor Hans Adolfsson efter föredragning av överbibliotekarie Mikael Sjögren.

Hans Adolfsson
Rektor

Expedieras till
Kulturdepartementet
Universitetsbiblioteket
Sociologiska institutionen